

Boris Gombač

DELAJSKO GIBANJE V TRSTU 1920—1921

O predmetu in obdobju, ki ga obravnava naslednji referat, je bilo že marsikaj povedanega in napisanega. Preobširno bi bilo na tem mestu navajati ali podajati bibliografske ocene obstoječe italijanske ali jugoslovanske znanstvene literature, vendar mislim, da so za študij tega obdobja pomembne predvsem tiste smeri, ki sta jih v svojih delih in raziskavah začrtala Milica Kacin-Wohinz in Elio Apih.¹ Ponoven pretres že postavljenih zgodovinopisnih ocen ni preprosto, napak pa bi bilo misliti, da so vsi aspekti in problemi tega obdobja rešeni in izčrpani. Raziskovalec je vseskozi v kontroverznih dilemah, kako interpretirati dogodke v razponu med militantno ali apologetsko zgodovino, med zgodovino delavskega gibanja, obravnavano kot integralni del nacionalne zgodovine, ali pa zgodovino delavskega gibanja, ki se postavlja zunaj ali nad zgodovino drugih razredov. V svojem referatu bom skušal kompleksno obdelati takó zgodovino delavskih organizacij in njih voditeljev, kot zgodovino razreda in podrejenih slojev, in to v smislu čim širše osvetlitve resničnih silnic tega obdobja.

Za boljše razumevanje obravnavane problematike je treba opozoriti, da se je v Trstu po letu 1918 za mizo zgodovine odigralo nekaj pomembnih partij. Dogajale so se večplastno, v prepletanju notranje in zunanjepolitičnih odločitev, kjer so bili primarni in odločujoči problemi meddržavnih odnosov ter vprašanja vojaškega in okupacijskega značaja. Med temi zgodovinskimi temami je najmanj obdelano zlasti vprašanje o odnosih in razmerjih kapitala do novih priključenih pokrajin ter stališče delavskega razreda do niza problemov, ki segajo od kritike gospodarske usmeritve v novi državi do misli in akcije za prevzem oblasti in revolucijo v dvajsetih letih tega stoletja.

Za zadnje mesece pred razpadom Avstro-Ogrske je bilo značilno protivojno razpoloženje množic, na katere so vplivali tudi dogodki oktobra. Med prvo svetovno vojno, pa že tudi prej, je bilo ladjedelništvo nosilna in prva industrijska panoga v Trstu. V ladjedelnicah sv. Marka in sv. Roka se je proizvodnja nadaljevala z nezmanjšanim ritmom. Proizvodni proces je tekkel tudi v drugih glavnih tržaških tovarnah.² V vojnem času so se materialne razmere delavskega

¹ Milica Kacin-Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918—1921*, Maribor, 1972, ista, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921 do 1928*. Koper 1977, Elio Apih, *Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia-Giulia (1918—1943)*, Bari 1966.

² F. Babudieri, *I porti di Trieste e della Regione Giulia dal 1815 al 1918*, *Archivio economico dell'Unificazione Italiana*, serie I., vol. XIV, fasc. 2.

razreda postopno slabšale ter dosegle svoj višek v zimi 1917—18, ko so postale neznosne. Lakota je porajala protivojno razpoloženje, kar je bilo podlaga za delavsko nezadovoljstvo, ki je januarja 1918 privedlo do ciklusa zelo trdih in ostrih bojev, katerih osnova so bile zahteve za kruh, proti vojni, za osemurni delavnik in za povišanje mezd. V sklop teh delavskih zahtev sta spadali dve splošni stavki 14. januarja in 2. februarja 1918, ki sta zaobšli tako sindikat kot organizirano socialno demokratsko stranko. V tovarnah so se ustanovljale nove delavske organizacijske strukture, ki so bile alternativa staremu ustaljenemu sindikalnemu redu. Ta je temeljil na cehovstvu raznih kategorij, — ki je segal daleč nazaj. Vse bolj se je uveljavljal nov tip delavskega agitatorja; to je bil »delavski zaupnik«, ki so ga volili neposredno na tovarniških generalnih skupščinah v razmerju 1 zaupnik na 80 delavcev.³ Ta nova organizacijska mreža neposredne delavske oblasti je predvsem usklajevala delavske akcije v različnih obratih in tovarnah. Njihova homogenost in nagla rast sta prisilili uradni sindikat, da je mreži delavskih zaupnikov priznal pomembno mesto pri organiziranju delavskih bojev. Iz velikih ladjedelniških obratov so se delavske zahteve po 8-urnem delovnem času ter zvišanju mezd razširile v vse tržaške tovarne. Zahteve so postale skupne vsemu proletariatu od kvalificiranega delavca do nekvalificiranega težaka. Po letu 1902 je bilo to gibanje spet eden izmed vrhuncev delavskih bojev v Trstu. Moč in homogenost delavcev sta bili tolikšni, da se jim podjetniki niso mogli postaviti po robu in so jim dali vse, kar so zahtevali. Ta močan cikel delavskih bojev se je nadaljeval tudi po prvi svetovni vojni, le da so bile zunanje pojavnosti omejene zaradi vojaškega okupacijskega režima. Trst je namreč kot središče gospodarskega in političnega življenja Julijske krajine zajela konjunktorna kriza, ki so jo še zaostrovali faktorji ničnega zaledja, prenehanje subvencioniranja tržaškega gospodarstva in zaprtost tržišča. V takih okoliščinah gospodarskega nazadovanja, ko italijanska država in njena ekonomska struktura nista bili sposobni nuditi Trstu takih subvencij in takega protekcionizma, kot ga je temu mestu na Jadranu poprej dajala Avstrija, se je tržaško gospodarstvo znašlo na najnižji stopnji. Zaradi gospodarske stagnacije se je 7. novembra 1918, le tri dni po premirju, predstavila italijanskemu guvernerju Petittiju delegacija tržaških industrijalcev pod vodstvom Oskarja Cosulichia. Od okupacijske italijanske oblasti je ta najbolj agresivna skupina tržaških podjetnikov zahtevala zagotovila, da bo delo v tržaških obratih lahko čim prej in nemoteno steklo. Zahtevala je tudi finančno pomoč za premostitev krize, ki je nastala pri izplačevanju mezd delavcem, ter odločno povprašala guvernerja, kaj misli ukreniti za zagotovitev javnega miru in reda. Petittiju so tržaški podjetniki tudi povedali, da se tržaška industrija srečuje z nepremostljivimi težavami tako pri preskrbi s surovinami kot pri prodaji izdelkov.⁴ Proces marginalizacije Trsta v primerjavi z ekonomskim razvojem drugod v Italiji se je po letu 1918 nezadržno nadaljeval. Tržaški kapital, ki se je moral po padcu Avstro-Ogrske prilagoditi novim razmeram, je bil v prvih povojnih dneh še negotov pri investicijskih odločitvah. Ta neskladja so se prenašala na celotno tržaško prebivalstvo, še posebej pa je težo prestrukturacije kapitala občutil de-

³ Silvano Benvenuti, *Dal dopoguerra al fascismo: lotte operaie e ristrutturazione capitalistica*, Bollettino dell'Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, IV. št. 1—2, avgust 1976.

⁴ L. Cupez, *Cenni sullo sviluppo dei Cantieri riuniti dell'Adriatico CRDA*, 1953.

lavski razred, ki ga je poleg vsega drugega prizadel še padec realne mezde, ki jo je povzročil nerealni menjalni tečaj med krono in liro, kar je vse občutneje poglobljalo prepad med realno mezdo in življenjskimi stroški. Hkrati se je v obravnavanem obdobju spreminjala tudi struktura tržišča delovne sile. Že leta 1920 so se kazale takšne usmeritve, ki so težile k strukturalnim spremembam zaposlitvene politike, in ki so poudarjale smer zaposlovanja v terciarne dejavnosti. Ob povečevanju zaposlenih v trgovini se je iz dneva v dan občutila stagnacija v pristaniški in industrijski dejavnosti.

Gospodarski in politični položaj sta torej vodila v krizo odnosov med delavskim gibanjem na eni in izjavami državnega aparata in kapitala na drugi strani. Radikalizacija življenjskih in delovnih razmer je pospeševala sprejemanje revolucionarnega marksizma, saj je tako značilni avstromarksistični reformizem zanimala krutost vojne, medtem ko je zmagovita oktobrska revolucija kazala na pravilnost revolucionarne poti. Delavski razred je torej vse bolj poudarjal potrebo po oblasti tako znotraj tovarne kot zunaj nje, kar je sprožilo niz delavskih manifestacij v podporo tem zahtevam. Že 18. januarja 1919 so delavci oklicali politično stavko ob uboju Rose Luxemburg.⁵ Kot na tekočem traku so si sledile še stavka kovinarjev velike industrije, stavka železničarjev, splošna stavka v podporo železničarjem, stavka kovinarjev male industrije in še stavka občinskih uslužbencev ter mednarodna splošna stavka proti invaziji na Sovjetsko Rusijo, splošna stavka proti aretaciji 400 delavskih zaupnikov, ter stavke v tovarni jute, v oljarni in v železarni v Škednju. To veliko stavkovno gibanje je preplavilo mesto v vseh svojih družbenih komponentah. Politične in gospodarske stavke so si sledile v nepretrganem prepletu. Označevala jih je močna uporniška tendenca, ki jo je bilo občutiti predvsem v velikih tržaških tovarnah, kjer je delavstvo vse glasneje zahtevalo pripustitev k soodločanju o politiki zaposlovanja delovne sile ter o tehničnih in investicijskih odločitvah. Kot posledico tega gibanja lahko omenimo še to, da so se z veliko naglico spreminjala razmerja moči v tovarni, saj so ladje, ki so bile okrašene z rdečimi zastavami, splavljali ob klicih: »Živio Lenin!« Delavci so celo posredovali svoje odločitve vodilnemu osebju tovarni; delavske skupščine pa so si zagotovile tako moč, da so morali delodajalci pristati na pogajanja. Celotno gibanje je pomenilo frontalni napad na podjetnike in na njihovo odločanje v tovarni. Bili so postavljeni pred izbiro, ali tovarne zapreti ali pa si jih spet podrediti s pomočjo vojaščine in prisile. Že prej omenjena delegacija tržaških podjetnikov ni dosegla večjega uspeha pri vojaškem guvernerju Petittiju. Medtem ko je vojaška okupacijska oblast nasilno zatrla vsak poskus rušenja državno-institucionalnega reda (v mislih imamo stavko železničarjev, ko so aretirali in po hitrem postopku obsodili 56 železničarjev na 120 let zapor), je reševanje spora v tovarni prepuščala delavcem in podjetnikom, ne da bi intervenirala.⁶ Prošnje Cosulichia in drugih podjetnikov so ostale neuslišane, vojaška in policijska oblast v tovarne še nista posegali. Seveda je bila ta nevtralnost v kavzalni zvezi z nekim vnaprejšnjim načrtom, vendar nam dosedanje študije gibanja in odločitev kapitala dovoljujejo le napoved nekaterih tez, ki se približujejo trditvi, da se

⁵ Podatke o stavkah sem črpal iz periodike tistega časa, in sicer predvsem po *Il Lavoratore*, *Il Piccolo* in *Il Lavoratore socialista*.

⁶ Ivan Regent, *Spomini*, Ljubljana 1967, isti, *Poglavja iz boja za socializem*, I—III. Ljubljana 1958.

je italijanska okupacijska oblast namenoma izogibala konfliktom v tovarnah. Posebno obliko diferenciacije opažamo tudi med tržaškimi podjetniškimi sloji. Pojem »tržaški kapital« ne moremo uporabljati kot definicijo za celotni kapital, ki se je gibal na tržaškem tržišču. Ob umiku nemškega kapitala je postalo tržaško tržišče zanimivo in privlačno tudi za veliki italijanski kapital, ki je bil o strukturi tega tržišča že pred vojno in med njo zelo dobro obveščen. Diskontna in Trgovska italijanska banka sta po vojni zelo pogosto posegali na tržaško tržišče z nakupom pomorskih družb, z nakupom Ladjedelnice sv. Marka in Tovarne strojev (ki sta prej pripadali dunajskemu Creditanstaltu), italijanska banka Comit je kupila večino delnic Avstrijskega Lloyda (prej last dunajske banke Union) ter ustanovila Električno družbo za Julijsko krajino. Na tržišču se je kmalu pojavil tudi torinski Fiat, ki si je pridružil Tržaške tehnične zavode kot vojni plen; Consorzio siderurgico italiano pa je pokupil škedenjske plavže.⁷

Gre torej za dva različna trenda kapitala. Z ene strani opažamo dominantni prodor italijanskega kapitala, ki si je hotel zagotoviti ves tržaški industrijski potencial kot odskočno desko za prodor proti balkansko-podonavskemu prostoru. Z druge strani pa opažamo žilavost in agresivnost podjetniške skupine Cosulich-Brunner, ki se je hotela učinkovito vključiti v italijanski ekonomski prostor. Ob prodoru italijanskega kapitala na tržišče novih provinc je bilo namreč opaziti neko previdnost pred konkurenčnostjo tržaškega industrijskega kapitala. V tem smislu nam postaja jasnejša prej omenjena pristranost italijanskih okupacijskih oblasti do avtonomnosti tržaške industrije, s tem v zvezi pa tudi proklamirana nevtralnost do trenj in bojov v tovarnah dobiva jasnejše poteze. Po dokončni integraciji italijanskega s tržaškim kapitalom se je državna represivna sila konsolidirala tudi v tovarnah. Državna oblast, ki se prej ni vmešavala v tovarniške spore, se je v letih 1920—21—22 vse bolj uveljavljala kot represivna sila pri urejanju sporov v samih tovarnah. Tedaj je le napočil čas, ko je kapital udaril po zaposlenih delavcih z najbolj učinkovito metodo: odpuščal je domačine in zaposloval delavce iz notranjosti kraljevine Italije, ki so se v Trst priselili, ali pa so tu ostali po razpustu III. italijanske armade. Ob vseh teh, rekli bi legalnih posegih, so tako podjetniki kot državna oblast že razmeroma zgodaj začeli uporabljati tudi fašistično nasilje, v končni fazi pa še ekonomsko krizo, kot strukturalno metodo za obubožanje proletariata. Od prvega fašističnega napada na delavske otroke avgusta 1919. leta pa tja do neštetihih zločinov, požigov in umorov v naslednjih dveh desetletjih, smo priča povezovanju med kapitalom, državnim aparatom, vojaškimi oblastmi, sodstvom in oboroženim fašizmom. Vse to, kar danes razumemo kot fašizem, je v Trstu pomenilo politični izraz centrov finančne in politične moči, ki so prav v fašizmu videli obrambo lastnih privilegijev in interesov. V dosedanjih zgodovinopisnih raziskavah o fašizmu kot množičnemu pojavu ugotavljamo neko praznino pri definiranju socialne strukture Trsta po letu 1918. Povsem pomanjkljivo je preučevanje sprememb urbanih razredov, nejasni ostajajo odnosi moči ter idejne in politične usmeritve srednjih slojev ter ugotavljanje podrejenosti teh razredov velikemu kapitalu. Prav interesni odnosi so namreč pogojevali pristajanje teh slojev na fašizem, ob bogati tradiciji tržaškega nacionalizma prejšnjih desetletij.

⁷ Mercato del lavoro e proletariato sloveno a Trieste nel periodo fascista, Bollettino dell'Istituto..., II, št. 3, oktober 1974.

Le tako si lahko razlagamo široko fronto »narodnega bloka« (Blocco nazionale), ki se je ob pomanjkanju nacionalnih iniciativ podredil fašizmu in mu dovolil, da se je povzpел na pozicije realne hegemonije. Prav povezava interesov italijanskega in tržaškega kapitala, postavljena tokrat na novih temeljih, je dovoljevala tržaškemu podjetniškemu sloju, da se je popolnoma identificiral s fašizmom, še več, kapital se mu je postavil na čelo v ravnanju najhujšega škva-drističnega nasilja — instrumenta takojšnje represije proti delavskim zahtevam.⁸

V celotnem obravnavanem obdobju so se tržaški proletariat in podrejeni sloji identificirali s socialističnimi in sindikalnimi organizacijami. Konec leta 1918 je pomenil tudi zaton tradicije avstromarksizma, izginile so avtonomistične iluzije o svobodni in socialistični državni tamponski tvorbi Primorja. Na čelo stranke so se povzpeli novi, s preteklostjo neobremenjeni kadri, za katere so bili osnovna politična platforma antikonformizem in antireformizem ter revolucionarna lekcija zgodovine oktobra. Že novembra leta 1918, le nekaj dni po italijanski zasedbi Trsta, se je tržaško vodstvo socialistov odločilo, tokrat pod dominantnim Puecherjevim vplivom, da prestopi iz bivše avstrijske v novo italijansko socialistično stranko.

Tudi tržaške strokovne organizacije so se zelo hitro odločile za vstop v vse-državne italijanske sindikate. Kljub nasprotovanju socialistične levice, ki je v tem aktu videla napad na načelo samoodločbe, homogenosti in etnične nepretrganosti stranke, se je večina le odločila za priključitev k Socialistični stranki Italije. Prav na prehodu iz devetnajstega v dvajseto leto, ko so se v stranki še prepletala najrazličnejša stališča, lahko zaznamo veliko odprtost tržaških socialistov ne le do najširših slojev proletariata, ampak celo do srednjih slojev, med intelektualne in malomeščanske vrste. To široko fronto konsenza potrjuje veliko število vpisanih v socialistično stranko. Značilen je tudi prepород sindikalnih, kulturnih in izobraževalnih društev ter veliko sodelovanje množic v strankinem življenju. Združitve s socialistično stranko Italije, kjer so vse bolj prevladovale maksimalistične in revolucionarne tendence in predrevolucionarno vzdušje v družbenem tkivu nove države, so tudi za tržaško socialistično organizacijo pomenile zaton starega reformističnega kadra. Politični tok je izločil razne Pittonije, Puecherje in Olive ter privedel na prizorišče tržaškega delavskega gibanja bolj revolucionarno in napredno vodstvo. Že na strankinem deželnem kongresu 26. januarja 1919 opazimo zmago revolucionarne levice nad reformisti. To je tudi vzrok, da se je tržaška sekcija aprila 1919 odločila za vse-državno linijo stranke in za pristop k III. internacionali. Socializem je postal zatočišče vseh nezadovoljnih slojev, v stranko se je vsak teden vpisovalo po več sto članov, sindikalne organizacije so narasle na 118 strokovnih zvez z nad 30 000 člani. Sama tendenca množičnosti stranke in priznanja, ki jih je dobivala od širšega kroga različnih slojev urbanega prebivalstva, so opozarjali na tendenco po širšem frontnem povezovanju tudi z neproletarskimi komponentami tržaške družbe ter na širši koncept politike zavezništev.⁹

Isto težnjo opazamo tudi pri slovenskih in hrvaških socialistih v Trstu, in sicer od obdobja italijanske zasedbe do prve polovice leta 1920. Slovenski proletariat je kmalu obračunal z zgodovinskimi neskladji reformističnih tez, ki so

⁸ Mario Pacor, *Confine orientale*, Milano 1964.

⁹ Viri za zgodovino Komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919—1921, Ljubljana, 1980.

bile značilne za politiko JSDS, in se opredelili za ideje oktobra ter za diktaturo proletariata. Na sestankih in deželnih konferencah so slovenski socialisti, ki so bili tedaj že organizirani v »Neodvisni socialistični stranki Slovencev in Hrvatov Julijske krajine«, zavzemali revolucionarna stališča in se predstavljali za edino alternativo vsem drugim slovenskim strankam. Velik dotok članstva in soglasje, ki ga je širši krog ljudi izražal stranki, lahko pripišemo nekaterim bistvenim značilnostim slovenskih socialistov, ki so svoj politični boj utemeljevali z ostro opozicijo do okupacijskega režima, z načelnim stališčem o popolni enakopravnosti narodnih manjšin, z geslom o diktaturi proletariata ter z angažiranim obravnavanjem problemov podeželskega prebivalstva. V tem času je dokaj odprta politična akcija slovenskih socialistov pripomogla k temu, da se je v »Višji kulturni svet« vključilo tudi večje število intelektualcev, da je ponovno zaživel Ljudski oder, ter da je izhajala revija Njiva.

Od prve polovice 1919. leta dalje je v socialistični stranki opazen močan prodor maksimalističnih tez, podkrepjenih s prepričanjem o bližnjem izbruhu revolucije. Spekter političnih stališč socialistov se je nenehno ožil. Maksimizem je v prvi vrsti opustil vsako kritično analizo družbenega dogajanja.¹⁰ Tržaški delavski razred, kot dedič vse kompleksne zgodovine te pokrajine, pa se ni znal analitično ozreti na korenine socialnih protislovij v deželi sami. Le-ta so zaobjemala širšo paleto problemov in so segala na področje odnosov med mestom in vasjo, v probleme kulturne in urbane izolacije srednjih slojev, ter v problematiko disproporcij v odnosih med nacionalnostmi, ki so prebivale na tem ozemlju. Strankino časopisje se je še posebno v letu 1920 zatekalo v hiper-revolucionarno frazeologijo, ki je odbijala širše sloje prebivalstva in vodila stranko v vse večjo izolacijo in osamljenost. V skladu s strankinim statutom in Puecherjevo resolucijo je deželna konferenca italijanskih socialistov Julijske krajine sprejela sklep o enotni enonacionalni stranki, h kateri so septembra 1919 pristopili tudi slovenski socialisti v prepričanju, da bo bližnja revolucija v Italiji rešila poleg vseh drugih problemov tudi nacionalni problem narodnih manjšin. Enotna socialistična zveza Julijske krajine je načelno sprejemala program levega krila socialistične stranke Italije ter zavzela taktiko maksimalistično-elekcioniistične struje. Ob tako izraziti nacionalni enotnosti stranke se je v Trstu, tudi kot odsev stanja v Italiji, razvil močan frakcijski boj, ki je rušil razredno enotnost proletariata in ustvarjal razmere, v katerih se je delavska moč razpršila. Maksimalistične tendence, ki so težile k prevratu družbenega reda, so se zadovoljevale z verbalnim ekstremizmom in s pasivnim pričakovanjem, da se bo družbeni red sesul kar sam od sebe in pripeljal proletariata na oblast. Skokovita rast delavskega gibanja v Trstu še ni pomenila tudi politične prevlade v mestu samem.¹¹

Latentno revolucionarno razpoloženje delavskih in kmečkih množic se je v Julijski krajini znašlo pred sicer močno in številno socialistično stranko, ki pa je bila kljub vsemu strukturalno in organizacijsko za revolucijo nepripravljena in neustrezna. V letu 1920 se je socialistično gibanje v Trstu še razvijalo in napredovalo, saj se je število sekcij dvignilo v enem letu od 34 na 73, število članstva je poskočilo od 5000 na 9000 vpisanih. Poleg časopisa *Il Lavoratore* je

¹⁰ Gaetano Arfè, *Storia del socialismo italiano (1892—1926)*, Torino 1977.

¹¹ Leo Valiani, *Questioni di storia del socialismo*, Torino 1975.

izhajal od februarja 1920 dalje tudi slovenski socialistični list Delo. V izvršnem odboru stranke so bili poleg italijanskih tovarišev še Regent, Jernejčič in Tuma. Razvijala se je agitacija, ki je temeljila tako na lokalnih problemih kot na internacionalistični agitacijski podlagi, saj se je urejanje splošnih lokalnih političnih razmer prepletalo s podporo ruski in madžarski revoluciji. Revolucija je bila tako rekoč pred vrati, saj so tudi v Trstu načrtovali ustanovitev sovjetov, ki naj bi bili zarodek bodočih delavskih oblastnih organov. Ustanavljali so tudi čiste komunistične skupine znotraj socialističnih sekcij, ki so bile za dokončen obračun z reformisti. Aktivnost delavske stranke in sindikatov je temeljila na propagandistični in agitacijski verbalni pripravi na revolucijo in skoraj odveč je bilo vsako dialektično-zgodovinsko iskanje kakršnekoli strategije, ki bi revolucionarnost množic uokvirila v homogeno povpraševanje po oblasti proletariata. Tudi najbolj revolucionarnemu krilu stranke se je izmikala realna analiza družbenega razvoja. Marsikomu so bile nejasne spremembe, do katerih je prišlo v razvoju kapitala, tako v lokalnem kot v nacionalnem in evropskem merilu. Možna zaveznitva na nacionalnem področju so maksimalisti praktično onemogočali s svojimi radikalnimi deklaracijami. Nerazumevanje bistva ofenzivnega nacionalizma in enačenje obeh nacionalizmov, še posebno po požigu Narodnega doma, je iz delavskih vrst odplavilo sloje, ki so do socializma in do komunizma čutili določeno zaupanje. Ozkost takega koncepta je organiziranemu delavskemu gibanju preprečila, da bi se postavil na čelo širokega ljudskega gibanja. Njegova osamitev pa je bila tudi vse bolj posledica velike razbitosti na struje in frakcije, kar je delavsko gibanje dezorientiralo in porajalo boje med frakcijami samimi. Preveč energij je bilo porabljenih v ostrih sporih med reformisti, avtonomisti in komunisti, medtem ko se je poglavitni razredni nasprotnik vsak dan bolj uveljavljal.

Jeseni leta 1920 je bila socialistična organizacija, če se ozremo na njeno zunanjo moč, še izredno močna in številna. V sindikatih je bilo vključenih nad 36 000 delavcev. Ko je Trst obiskala socialistična parlamentarna delegacija, se je v sprevedu zbralo nad 50 000 ljudi. Ob splošni stavki septembra 1920. leta in ob dogodkih pri sv. Jakobu se je ves proletariat strnil v odporu proti fašističnemu nasilju. Vodstvo delavskih organizacij pa se je čedalje bolj izčrpavalo v frakcijskih bojih, saj si je vsaka od treh struj hotela zagotoviti čim boljše startne pozicije za odločilni obračun v Livornu.¹²

Fašističnemu nasilju se je konec 1920. leta odkrito pridružila tudi državna represija, ki je bila že prej prisotna na ulici in ki si je sedaj upala tudi v tovarne. Državna prisila se je s celotnim aparatom karabinjerjev, vojske in policije postavila za edinega zakonitega čuvaja reda. Spopad se je prenašal na ulice, kjer je delavski razred tedaj že v defenzivi — srčno, a brezuspešno branil lastne institucije in svoj goli obstoj.

Decembra leta 1920 so se zadnjič skupno sestali vsi tržaški socialisti ter napravili obračun tako imenovanega »boja za tendence«. Na sestanku zastopnikov komunistične struje januarja 1921 so ugotovili, da je v deželi Julijski krajini zagotovljena komunistična večina, ker so zanjo glasovale vse slovenske in hrvatske sekcije na podeželju. To je bil tudi vzrok, da se je Julijska

¹² Boris Gombač, Socialni razvoj in politično življenje tržaškega delavskega okraja, Sv. Jakob — zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v tržaškem delavskem okraju, Trst 1980.

krajina kot edina dežela v Italiji odločila za komunistično strujo. Po Livornu so komunisti v Julijski krajini prevladali. V njihove roke sta prišla tako Delo kot Il Lavoratore, čeprav je bilo treba za slednjega uporabiti silo. Do ustanovitve komunistične stranke pa je le prišlo prekasno. Tudi v Trstu se je uporniški val že ustavljal. Pokrajinski odbor Komunistične stranke Julijske krajine ni bil, po Regentovih besedah, ne reprezentativen ne delaven in ne sposoben. V slovenskem in hrvaškem delu dežele je vstopil v komunistično stranko ves prejšnji socialistični kader, ki je brez odvečnega hrupa in sporov nadaljeval svoje delo. Zlasti med italijanskimi komunisti je bilo konec vsakršne ideološke in teoretske diskusije in vzgoje proletariata. V letu 1921 se je delo partije v glavnem osredotočilo na agitacijo za poslanske volitve, kjer so komunisti dobili nekaj več kot 20 000 glasov in sta bila izvoljena dva njihova poslanca.

Na strankarsko-organizacijskem položaju se je tako izčrpal politični boj, ki je toliko obetal, a malo realiziral. Zgodovinopisje, ki se ukvarja s problemi delavskega gibanja, se ob takih prelomnicah, kot je v tem primeru leto 1921, omejuje na študij politično-institucionalnih vzrokov in posledic, padca ali upada neke linije ali nekega gibanja, zatona neke strategije, ki jo potem v luči aktualnih političnih možnosti ocenjujejo kot pravilno ali deviantno. Linija odpora se po mnenju te historiografije lahko opira le na ilegalne akcije revolucionarne stranke in poklicnih revolucionarjev. Zanimiva pa je metodologija, ki spremlja frontalni napad fašizma, državnih institucij in kapitala na območje tovarne. Prav tu je v naslednjih dveh desetletjih tudi potekal boj med proletariatom in kapitalom z vsemi svojimi političnimi, gospodarskimi in tehnološkimi implikacijami. Delavski razred se je lahko boril le v tovarnah na nivoju mezdnega boja, ker so bile druge oblike boja onemogočene. Zato je zagorela leta 1921 ladjedelnica sv. Marka, kar je bil znak, da se je razredni boj preselil v tovarno.¹³ Podjetniki so odgovorili z večmesečnim zaprtjem tovarn. Ves demokratični Trst je podprl stavkajoče z denarno akcijo. Ob vse večji brezposelnosti so se povečali emigracijski tokovi v dežele Južne Amerike. Vse večje število proletariata na najnižji stopnji kvalifikacije je postajalo vse bolj pogost pojav. Kvalificirano in zavestno proletarsko jedro so podjetniki izrinili iz tovarn. Fašizem je na svoji zmagoviti poti že opravil z množičnim delavskim gibanjem in tudi rdeči arditni mu niso mogli preprečiti vstopa v tovarne.

Zusammenfassung

ARBEITERBEWEGUNG IN TRIEST 1920—1921

Die Abhandlung erörtert die Entwicklung der Arbeiterbewegung in Triest für den spezifischen Zeitraum, das bedeutet von der Besetzung der Stadt Triest und dem Küstenland («Primorje») im November 1918 bis zum Jahr 1921, als sich auf diesem Gebiet die Formen und Grundsätze des italienischen Staates festigten. Die Studie erörtert die Organisationsstrukturen der Klassenarbeiterpartei als solche, sowie die Geschichte der Klasse und der untergeordneten Schichten im Sinne der größeren Betonung wahrer Treibkräfte dieses Zeitraums. Obwohl in dem behandelnden Zeitraum, d. h. nach dem Jahre 1918, vor allem die Fragen des innen- und außenpolitischen Charakters primär waren — diese wurden in der Literatur auch am einge-

¹³ G. Gerolami, Cantieri Riuniti dell'Adriatico. Origini e sviluppo 1857—1907—1957, Trieste, 1957.

hendsten bearbeitet — können wir nicht das spezifische Problem der Verhältnisse des italienischen Kapitals den neuen Provinzen gegenüber, sowie politischer Standpunkte der Arbeiterklasse übersehen, die noch in geänderten Staatenrahmen unter Reformations- und Revolutionskonzepten flimmert. Die Vertreter des Triester Kapitals haben bei der Krise, welche die gesamte Triester Wirtschaft nach dem Jahre 1918 einbezogen hat, von den italienischen Behörden die gleiche Stellung der Subventionen und Unterstützungen gefordert, deren sie unter dem österreichisch-ungarischen zweiköpfigen Adler teilhaft waren. Die Wirtschaftsstagnation, der Fall des Realverdienstes und die Marktunvereinbarkeit haben auch bei der Arbeiterklasse die immer größere Unzufriedenheit, sowie die Klassenpolarisation auf den Standpunkten der Oktoberrevolution hervorgerufen, was eine Streikwelle, sowie Protestmanifestationen ausgelöst hat. Die Triester sozialistische Organisation ist nämlich schon im Jahre 1918 zu den italienischen Sozialisten beigetreten, sowie neigte immer mehr zu der revolutionären Linksfraktion in der Partei. Dem half auch der große Zufluß slowenischer Sozialisten, die in dieser Zeit wiederholt mit der Aktivität des Volkswiderstandes auflebten, mit der Gründung des Höheren Kulturrats, sowie mit der Herausgabe der Revue NJIVA (Feld). Seit Februar 1920 erschien in Triest die slowenische Zeitung DELO (Arbeit), welche die revolutionäre Orientierung in der Partei unterstützte. Dem faschistischen Regime und seiner Gewalthandlung ist am Ende des Jahres 1920 auch die immer klarere Unterdrückung seitens des Staates hinzugekommen. Nach Livorno waren die Kommunisten in Triest zwar in der Übermacht zu den anderen Fraktionen der sozialistischen Richtung, jedoch wußten und konnten sie nicht mehr ihre Übermacht realisieren, da die reaktionären Kräfte schon soweit angewachsen sind, daß die Arbeiterbewegung nicht nur auf dem Gebiet der politischen Aktivität unmöglich war, sondern bereits auf dem Fabrikgelände und dem Arbeitsplatz.